

KLAGANDE

Länsstyrelsen i Östergötlands län

Ombud: Advokat Jan-Mikael Bexhed
Calissendorff Advokatbyrå

MOTPART

Norrköpings kommun

Ombud: Advokat Katarina Ibold, advokat Niclas Bladfält samt
biträdande jurist Matilda Claussén-Karlsson
Advokatfirman Delphi i Östergötland AB

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Förvaltningsrätten i Linköpings dom den 7 april 2020 i
mål nr 3416-19, se bilaga A

SAKEN

Tillstånd enligt kulturmiljölagen (1988:950)

KAMMARRÄTTENS AVGÖRANDE

Kammarrätten upphäver förvaltningsrättens dom och fastställer
Länsstyrelsen i Östergötlands läns beslut den 8 april 2019.

BAKGRUND

Himmelstadlunds herrgård och brunnsmiljö är sedan år 1986 byggnadsminnesförklarat. De i målet relevanta skyddsbestämmelserna är följande.

1. De på kartan med nr 1 – 8 betecknade byggnaderna får ej rivas eller till sitt yttre ombyggas eller på annat sätt förändras.
3. Det på kartan med streckad begränsningslinje markerade området får inte ytterligare bebyggas eller på annat sätt väsentligen förändras.
4. De i punkt 1 nämnda byggnaderna skall ägnas för deras framtida bestånd erforderligt underhåll, som skall utföras i samråd med länsstyrelsen.

En av byggnaderna inom Himmelstadlund som omfattas av skyddsbestämmelserna är Brovaktarstugan (nr 8). I anslutning till Brovaktarstugan fanns tidigare den s.k. Femöresbron. Bron uppfördes år 1901 och Brovaktarstugan år 1919. En renovering av bron gjordes i mitten av 1950-talet då bl.a. förstärkningar tillfördes bron. Så sent som år 2007 konstaterades vid en inspektion att bron inte hade några anmärkningsvärda brister. Vid en inspektion år 2016 noterades emellertid allvarliga korrosionsskador på bron. Norrköpings kommun stängde av bron för trafik och gjorde en närmare inspektion och utredning. Femöresbron demonterades i oktober 2017 och Norrköpings kommun beslutade i januari 2018 att inte renovera den. Norrköpings kommun ansökte i juni 2018 hos Länsstyrelsen i Östergötland om att få ersätta Femöresbron med en ny och då göra vissa ingrepp i byggnadsminnet, bl.a. genom en mindre flyttning av Brovaktarstugan västerut, en höjning av marknivån för stugan med 1,4 meter samt en terrassering av marken intill stugan i nedåtgående riktning på den sida som gränsar mot örträdgården. Brofästet inom det byggnadsminnesförklarade området är tänkt att genomborras för pålning till stöd för den nya bron. Länsstyrelsen avlog ansökan med motiveringen att det inte förelåg särskilda skäl som motiverade de ingrepp i byggnadsminnet som kommunen ansökt om. Norrköpings kommun överklagade länsstyrelsens beslut och förvaltningsrätten biföll överklagandet.

YRKANDEN M.M.

Länsstyrelsen i Östergötland (länsstyrelsen) yrkar att kammarrätten fastställer länsstyrelsens beslut att det saknas särskilda skäl att ändra det aktuella byggnadsminnet i strid med skyddsbestämmelserna på det sätt som kommunen har begärt.

Norrköpings kommun (kommunen) motsätter sig bifall till överklagandet.

Kammarrätten har inhämtat ett yttrande från Riksantikvarieämbetet.
Kammarrätten har även företagit syn vid Brovaktarstugan.

VAD PARTERNA ANFÖR

Länsstyrelsen

Avsikten med en byggnadsminnesförklaring är att bevara byggnader med ett betydande kulturhistoriskt värde och åtgärder som innebär ändringar på en sådan byggnad bör endast tillåtas i de fall det kan ske utan att de kulturhistoriska värdena som byggnaden representerar minskar.

De ändringsåtgärder som kommunen har ansökt om utgör ett kraftigt ingrepp i byggnadsminnets utformning och dess kulturhistoriska kontext. Även kommunens egen utredning visar att förändringen skulle ha en negativ inverkan på kulturmiljön. Förändringen omfattar såväl stugan, marken under och runt om samt platsens topografi. Bland annat innebär åtgärderna att den plana marken under och runt Brovaktarstugan terrasseras, att Brovaktarstugan kommer cirka 1,4 meter högre upp i luften samt flyttas i sidled och att den placeras omedelbart intill en omfattande ny brofästeskonstruktion. Åtgärderna kommer även förändra perspektivet mellan Brovaktarstugan och herrgården. Herrgården befinner sig nu på en höjd i förhållande till Brovaktarstugan.

Såväl alternativ C (nytt brofäste med ny bro öster om nuvarande brofäste) som alternativ D (återmontering av den tidigare Femöresbron), innebär betydligt mindre ingrepp i byggnadsminnet än det alternativ som kommunens ansökan gäller. Att ingreppet i byggnadsminnet blir mindre beror främst på att Brovaktarstugan inte skulle behöva flyttas och att omgivande närliggande mark förblir opåverkad. I de flesta fall anses en byggnad som inte ligger kvar på sin ursprungliga plats ha förlorat en stor del av sitt kulturhistoriska värde. Kommunen har nu skrotat bron varför en återmontering av bron inte längre föreligger som ett alternativ. Kommunens agerande kan kritiseras eftersom de alternativ som kan genomföras för att återställa broförbindelsen begränsas.

Det går inte att säga att kommunens ansökta alternativ har tillräckligt starkt fog för sig. Detta gäller givetvis även om kommunen själv har kommit fram till att det sökta alternativet är det mest lämpliga. Det är kommunen som ansöker om ett tillstånd och har bevisbördan för att det finns särskilda skäl. Förvaltningsrättens dom är felaktig på så sätt att domstolen inte lägger bevisbördan för att det finns särskilda skäl på kommunen. I stället har domstolen felaktigt accepterat kommunens lämplighetsbedömningar utan närmare prövning.

När det gäller alternativ C har kommunen anfört att markarbeten kan innebära störningar på Brovaktarstugan och att brons utseende kommer att förändras betydligt jämfört med den tidigare Femöresbron, varför den historiska miljön inte kommer kunna återskapas. Kommunen hävdar att detta alternativ därför är sämre än det sökta alternativet. Länsstyrelsen, som är såväl statlig tillsynsmyndighet som tillsynsmyndighet enligt kulturmiljölagen, delar dock inte den bedömningen eftersom detta alternativ skulle innebära ett betydligt mindre ingrepp i byggnadsminnet. En ansökan om tillstånd enligt detta alternativ skulle sannolikt kunna medges.

Riksantikvarieämbetets föreskrifter och allmänna råd om byggnadsminnen, KRFS 2018:3, är i aktuell del ett allmänt råd och ingen forskrift. I de allmänna råden talas om ändringar som är nödvändiga av säkerhets- eller tillgänglighetsskäl. Den av kommunen sökta ändringen är varken nödvändig av säkerhetsskäl eller av tillgänglighetsskäl.

Kommunen hävdar att tillgänglighetsanpassning är ett intresse som går före intresset av att bevara och skydda ett byggnadsminne. Det finns ingen lagregel eller vägledande prejudikat som säger att tillgänglighetsintresset står över och går före det angelägna allmänna intresset av att bevara och skydda ett byggnadsminne. Det är visserligen angeläget med tillgänglighetsanpassning men hur stora ingrepp och negativ påverkan på kulturmiljövärdet som kan accepteras för att tillgänglighetsanpassa ett byggnadsminne måste bedömas i varje enskilt fall. Sedan början av 1940-talet finns endast drygt 200 meter västerut, men fortfarande i anslutning till Himmelstadlundsområdet, bron för före detta "Riksettan", med bra utrymme för gående och cyklande.

Inte heller har kommunen visat att det sökta alternativet är nödvändigt utifrån risk för översvämning. Omgivande tillfartsvägar till bron är till delar dessutom belägna under den föreslagna brons högsta läge över vattenytan vilket kommer att medföra att de skulle bli översvämmade även om inte själva bron blir det. Tillgänglighetseffekten med höjt brospann uteblir därför. Länsstyrelsens riskhanteringsplan för översvämningsrisk i Norrköping är färdigställd och är nu föremål för remissförfarande.

Kommunen har inte visat att särskilda skäl för de sökta åtgärderna finns. En flytt och terrassering av marken intill byggnaden ramponerar denna del av byggnadsminnet Himmelstadslund till den grad att en prövning i så fall måste inledas om byggnadsminnet i denna del blivit ändamålslost. Det kan i så fall komma att upplösas enligt 3 kap. 15 § kulturmiljölagen.

Kommunen

Det är mycket viktigt att förbindelsen över vattnet återknyts där Femöresbron stått och att den kulturhistoriska förankringen till Brovaktarstugan därvid behålls. Detta bör göras med så små ingrepp som möjligt på den omgivande miljön. Den nya bron bör i allt väsentligt likna Femöresbron.

Utgångspunkten när olika förslag vägts mot varandra har varit att tillgodose alla intressen, inklusive lagkrav som måste följas. Lagkraven avseende säkerhet, tillgänglighet, klimatanpassning och andra särskilda skäl står således mot intresset att bevara kulturmiljön i området Himmelstadlund. Bron måste uppfylla kraven, vilket styr vad som behöver göras inom det byggnadsminnesförklarade området. Det är dock inte omfattningen av åtgärderna som ska bedömas, utan hur resultatet av åtgärderna förhåller sig till kulturmiljön i området. Kommunens antikvariska förundersökning kring Brovaktarstugan och den del av Femöresbron som ligger inom det byggnadsminnesförklarade området konstaterade att det viktigaste ur kulturmiljösynpunkt är att vid byggnation av ny bro bibehålla den nära fysiska och kulturhistoriska kopplingen mellan Brovaktarstugan och Femöresbron. Det är det som föranlett ansökan om tillstånd för just alternativ A. Det finns nämligen ingen motsättning mellan intresset att å ena sidan återuppföra en ny Femöresbro intill Brovaktarstugan och å andra sidan att bevara kulturmiljön på platsen. Åtgärderna ämnar återskapa broöverfarten och i samband med det låta slutresultatet göra så lite ingrepp som möjligt i den kulturhistoriska miljön som möjligt. Slutresultatet har en liten eller nästintill obefintlig påverkan på kulturmiljön i området och på Brovaktarstugan som byggnadsminne.

Alternativ C hade inneburit att den nära kopplingen mellan bron och Brovaktarstugan hade försvunnit. Dessutom skulle brofästet hamna på en annan plats i det byggnadsminnesförklarade området och således på en plats där det inte tidigare funnits en bro, vilket torde utgöra en väsentlig

förändring av området i strid med byggnadsminnesförklaringens skyddsbestämmelser. Detta torde vara än sämre ur kulturmiljösynpunkt och innebära ett större ingrepp i kulturmiljön. Bron skulle då placeras på en plats som idag utgörs av ett strandområde. Dessutom skulle det brofundament som är en del av byggnadsminnet inte längre användas till broöverfarten. Det nya brofästet skulle placeras i ett område med naturvärdesklass 2, dvs. högt naturvärde.

Någon ledning av vad som anses utgöra särskilda skäl finns inte i 3 kap. 14 § kulturmiljölagen. Det i sig talar givetvis för att varje fall måste bedömas för sig. I förarbetena anges att den sökta åtgärden måste ha starkt fog för sig i förhållande till skyddsintresset. Skyddsbestämmelserna i byggnadsminnesförklaringen behöver inte vara ett hinder för mer omfattande åtgärder, utan de särskilda skäl som föreligger i varje enskilt fall måste vägas in i bedömningen. Det torde därmed inte finnas något hinder mot att sådant som även är positivt för kulturmiljön vägs in i bedömningen.

Enligt Riksantikvarieämbetets föreskrifter kan särskilda skäl exempelvis vara att ändringarna är nödvändiga av säkerhets- och tillgänglighetsskäl. Ändringarna är nödvändiga med hänsyn till andra föreskrifter och krav som kommunen måste följa vid byggnation av en ny bro. Det finns behov av tillgänglighetsanpassning av bron och därmed av tillgängligheten för hela området Himmelstadlund. Det finns behov av ökad säkerhet på och omkring bron. Om den gamla bron hade reparerats hade säkerhetsproblemen med brons branta lutning och gungningsproblematiken kvarstått. Ändringarna motiveras också av samhällsekonomiska skäl. En ny bro där allt har gjorts ordentligt från början har betydligt längre teknisk livslängd, 120 år jämfört med 50 år för en reparerad bro. Dessutom är det svårt att motivera att stora investeringar med skattepengar görs i området och att det resulterar i att alla och envar ändå inte kan tillträda området. Det finns således flera särskilda skäl som enligt Riksantikvarieämbetet ensamt utgör särskilda skäl som ska föranleda tillstånd till ändring.

Länsstyrelsen gör gällande att det inte går att avgöra om särskilda skäl föreligger för det sökta alternativet när inte samtliga andra alternativ har bedömts och/eller utretts. Argumentet är därmed att särskilda skäl som innebär att tillstånd till ändring ska beviljas är detsamma som att det inte finns något annat alternativ än just det alternativ som prövas. Det finns inga legala krav på att den som söker tillstånd till ändring av ett byggnadsminne eller ett byggnadsminnesförklarat område ska ge flera alternativ till ändringar som denne vill genomföra inom byggnadsminnesområdet. Riksantikvarieämbetets föreskrifter anger att sökanden ska beskriva den föreslagna åtgärden, inte flera alternativa åtgärder.

Länsstyrelsen gör gällande att saken inte varit tillräckligt utredd när kommunen sökte tillstånd. Kommunen har inför och under tillståndsprocessen hos länsstyrelsen följt länsstyrelsens råd och förslag kring hur en ny bro kan uppföras i området och hur denna ska placeras i förhållande till Brovaktarstugan och tagit fram de utredningar och dokument som länsstyrelsen sagt behöver ligga till grund för ett beslut. Utredningsskyldigheten åvilar länsstyrelsen, inte kommunen.

Riksantikvarieämbetets slutsats, att de föreslagna åtgärderna medför att Brovaktarstugans funktion som en enkel bruksbyggnad uppförd som bostad åt brovakten samt hantering av broavgiften blir otydlig och att miljön påtagligt förändras, är helt felaktig. Miljön kring Brovaktarstugan har förändrats genom årens lopp. Vidare har Riksantikvarieämbetet genom vad som föreskrivits i 11 § KRFS 2018:3 tillfört något nytt till 3 kap. 14 § kulturmiljölagen. Prövningen ska inte ske på det sätt som anges i föreskrifterna utan om det finns särskilda skäl ska tillstånd ges.

Kommunen åberopar bl.a. antikvarisk förundersökning och konsekvensanalys, naturvärdesinventering, samrådsunderlag, protokollsutdrag samt fotografier.

SKÄLEN FÖR KAMMARRÄTTENS AVGÖRANDE

Enligt 3 kap. 14 § kulturmiljölagen får länsstyrelsen, om det finns särskilda skäl, lämna tillstånd till att ett byggnadsminne ändras i strid mot skyddsbestämmelserna.

Av förarbeten till bestämmelsen framgår att förutsättningen för att länsstyrelsen ska lämna tillstånd till att ett byggnadsminne ändras i strid mot skyddsföreskrifterna är att det föreligger särskilda skäl. Häri ligger att åtgärderna ska ha starkt fog för sig i förhållande till skyddsintresset för att tillstånd ska komma i fråga (prop. 1987/88:104 s. 92).

Kammarrätten har inhämtat yttrande från Riksantikvarieämbetet. Upplysningsvis kan nämnas att även Riksantikvarieämbetet överklagade förvaltningsrättens avgörande men har sedan återkallat sitt överklagande utan att utveckla skälen för vare sig överklagandet eller återkallandet. Kammarrätten har inte funnit skäl att ifrågasätta Riksantikvarieämbetet som sakkunnig myndighet i målet.

Riksantikvarieämbetet, som företagit syn på platsen, har sammanfattningsvis yttrat följande. Frågan gäller tillstånd till att uppföra en ny bro som ersättning för en nu borttagen bro och åtgärder som innebär att den så kallade Brovaktarstugan flyttas och höjs upp samt att schaktningar och terrasserings genomförs i området. Stugan omfattas av byggnadsminnets skyddsbestämmelser och området där åtgärderna kommer att utföras ligger inom byggnadsminnets skyddsområde och omfattas därmed även det av skyddsbestämmelserna. Den föreslagna åtgärden innebär en så stor påverkan på Brovaktarstugan och på den skyddade kulturmiljön där den ligger att Riksantikvarieämbetet anser att tillstånd till ändring av byggnadsminnet inte ska ges. De föreslagna åtgärderna medför att Brovaktarstugans funktion som en enkel bruksbyggnad uppförd som bostad

åt brovakten samt för hantering av broavgiften blir otydlig och att miljön påtagligt förändras.

Kammarrätten gör följande bedömning

Kommunen har till stöd för sin ansökan anført att tillstånd till ändring av byggnadsminnet ska ges för att den nya bron gynnar bevarandet av kulturmiljön genom kopplingen mellan Brovaktarstugan och bron.

Kommunen har vidare uppgett att ett tillstånd är motiverat av tillgänglighetsskäl, säkerhetsskäl, samhällsekonomiska skäl och med hänsyn till andra föreskrifter och krav som kommunen måste följa vid byggnation av en ny broförbindelse.

Det är visserligen riktigt att kopplingen mellan bron och Brovaktarstugan bibehålls om en ny bro uppförs enligt ansökan men det är av vikt att notera att bron inte ingår i det byggnadsminnesförklarade området. De sökta åtgärderna på brofäste, Brovaktarstugan och marken runt omkring påverkar påtagligt det byggnadsminnesförklarade området. Detta har också Riksantikvarieämbetet gett uttryck för. Om tillstånd skulle ges bedömer kammarrätten att den kulturmiljö byggnadsminnesförklaringen syftar till att bevara inte längre skulle finnas kvar.

Att kommunen bedömer att kulturmiljön gynnas av de åtgärder kommunen sökt tillstånd för kan, enligt kammarrättens mening, inte kvalificera sig som särskilda skäl för tillstånd. Särskilda skäl måste i möjligaste mån ha sin grund i objektiva bedömningar så som ett lagkrav eller en bedömning av någon sakkunnig, t.ex. i fråga om brandskydd. Tillgänglighet till det byggnadsminnesförklarade området kan utgöra särskilda skäl men kammarrätten konstaterar att detta tillgodoses genom den närbelägna bron cirka 200 meter västerut. Vad kommunen i övrigt anført medför inte att det finns sådana särskilda skäl som krävs.

Kammarrätten anser således att det inte finns särskilda skäl att lämna tillstånd till att ändra byggnadsminnet i strid mot skyddsbestämmelserna. Överklagandet ska därför bifallas och länsstyrelsens beslut den 8 april 2019 ska fastställas.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga B (formulär 1).

Bengt Green
kammarrättsråd
ordförande

Eva Elvingsson
kammarrättsråd
referent

Karin Hansson
kammarrättsråd

Magnus Björnfot
föredragande jurist

**FÖRVALTNINGSRÄTTEN
I LINKÖPING****DOM**
2020-04-07
Meddelad i LinköpingMål nr
3416-19**KLAGANDE**

Norrköpings kommun

Ombud: Advokat Katarina Ibold och jurist Matilda Claussén-Karlsson,
Advokatfirman Delphi i Östergötland AB**MOTPART**

Länsstyrelsen Östergötland

ÖVERKLAGAT BESLUT

Länsstyrelsens beslut den 8 april 2019, bilaga 1

SAKEN

Tillstånd enligt kulturmiljölagen (1988:950)

FÖRVALTNINGSRÄTTENS AVGÖRANDE

1. Förvaltningsrätten avslår länsstyrelsens begäran om att yttrande i målet ska inhämtas från Riksantikvarieämbetet.
2. Förvaltningsrätten bifaller överklagandet och medger ändring av byggnadsminnet i enlighet med ansökningen.
3. Målet visas åter till länsstyrelsen för eventuellt beslut om villkor för åtgärder som föranleds av ansökan enligt 3 kap. 14 § andra stycket kulturmiljölagen.

BAKGRUND OCH YRKANDEN

Länsstyrelsen Östergötland (länsstyrelsen) beslutade den 8 april 2019 att avslå en ansökan av Norrköpings kommun (kommunen) om tillstånd till flyttning av Brovaktarstugan, åtgärder på brofäste och tillfartsväg för ny bro

över Motala ström innefattande schaktarbeten och utfyllnad inom byggnadsminnet Himmelstalunds herrgård och brunnsmiljö i Norrköping. Skälen för beslutet framgår av bilaga 1.

Kommunen yrkar att länsstyrelsens beslut ska upphävas och att tillstånd ska medges till den sökta ändringen av byggnadsminnet enligt bestämmelserna i 3 kap. 14 § kulturmiljölagen. Som grund för sin talan skriver kommunen sammanfattningsvis följande. Det föreligger särskilda skäl att medge ändring av byggnadsminnet enligt ansökan. Ändringarna är dessutom nödvändiga för att bron och byggnadsminnet i övrigt ska vara till nytta. Byggnadsminnets utseende och karaktär kommer inte att förvanskas genom de önskade åtgärderna. Under alla omständigheter strider inte ändringarna mot syftet med byggnadsminnesförklaringen, utan syftar till att behålla kopplingen mellan Brovaktarstugan och den intilliggande bron samt därmed bevara byggnadsminnet. De kulturhistoriska värdena i brovaktarstugan och den omliggande miljön kommer inte att minska genom ändringarna.

Länsstyrelsen står fast vid beslutet och begär att utlåtande i målet ska hämtas in från Riksantikvarieämbetet. Som grund anförs i huvudsak att de särskilda skäl som kommunen anfört till stöd för det alternativ till en återupprättad broförbindelse som ansökan gäller, inte är tillräckliga med hänsyn till områdets skyddsvärden.

Förvaltningsrätten har den 23 mars 2020 förrättat syn på platsen och i samband med förrättningen hållit muntlig förhandling.

VAD PARTERNA ANFÖR

Kommunen

Ansökan gäller tillstånd att flytta Brovaktarstugan från sitt nuvarande läge och anläggande av ett nytt brofäste med tillhörande markarbeten inom byggnadsminnet. Valet av bro är i sig inte tillståndspliktigt. Skälet till att valet av bro ändå har betydelse för målet är att den bro som enligt kommunen uppfyller gällande krav på bl.a. säkerhet och tillgänglighet kräver en flytt av Brovaktarstugan och ett nytt brofäste inom byggnadsminnet för att tillgoda det kulturhistoriska intresset, nämligen att kopplingen mellan bron och Brovaktarstugan bevaras.

Ansökan gäller en specifik åtgärd. Vad som ska bedömas är om de skäl som kommunen angett till stöd för utförandet av den specifika åtgärden utgör ”särskilda skäl”. Kommunens beslut grundar sig på Tekniska nämndens beslut den 18 januari 2018, att inte renovera den gamla Femöresbron utan att bygga en ny bro som uppfyller dagens krav på konstruktion, säkerhet och tillgänglighet. Det ska tilläggas att kommunen inför beslutet hade utvärderat de olika alternativen, benämnda A-F i det överklagade beslutet, och kommit fram till att Alternativet A var det mest lämpliga. Det är endast detta alternativ som ansökan gäller. Alternativet innebär att en ny bro ska byggas, vilket medför att ett nytt brofäste måste anläggas i området och att marken under Brovaktarstugan höjs. Bron kommer enligt detta alternativ att uppfylla Plan- och bygglagens krav på tillgänglighet och säkerhet samt ha en beräknad livslängd om 100 - 120 år. Den historiska kopplingen mellan Bron och Brovaktarstugan kommer att bibehållas i och med att marken under Brovaktarstugan höjs (1,4 meter). Brovaktarsugan flyttas endast något i förhållande till det ursprungliga läget. Brovaktarstugan blir också fortsatt synlig (sannolikt t.o.m. bättre än tidigare) från södra sidan av Motala ström.

Till belysning av kommunens val av alternativet A bör även en redogörelse lämnas för övriga förslag, eller alternativen B-F i länsstyrelsens beslut, som presenterades för tekniska nämnden och om de utvärderingar som gjordes ifråga om dessa. De åsyftade förslagen till en broförbindelse var följande.

Alternativ B: Ny bro på den gamla brons plats, men med ett flackare spann. Detta alternativ innebär att Brovaktarstugan ligger kvar på befintlig plats, men markarbeten kommer att behöva ske inom området då ett nytt brofäste behöver byggas. I detta alternativ kommer kopplingen mellan bron och Brovaktarsstugan försvinna i och med att påfarten till bron sker en bit bakom stugan. Bron med dess räcken kommer därför att gå förbi stugan istället för att knyta an till den. Brovaktarstugan kommer att ligga kvar nere vid strandlinjen, men det kommer inte att finnas en naturlig koppling till stugan från bron. Kommunens bedömning var och är att detta alternativ är sämre än A.

Alternativ C: Nytt brofäste med ny bro öster om nuvarande brofästet. Detta alternativ medför markarbeten inom området. Det kan även innebära störningar på Brovaktarstugan. Om bron sträcker sig utmed landtungans östra kant behöver Brovaktarstugan inte flyttas. Brons utseende förändras dock betydligt i jämförelse med den tidigare Femöresbron och det kommer inte att vara möjligt att återskapa den historiska miljön. Kommunens bedömning var och är att detta alternativ är sämre än Alternativ A.

Alternativ D: Återmontering av den tidigare Femöresbron. Enligt den utredning som entreprenören har gjort behöver ytterligare utredningar göras innan det kan fastställas hur stor del av den gamla bron som behöver bytas ut. Enligt bedömningen behöver dock 50 – 80 procent av stålet i den gamla bron bytas ut. Detta är inte möjligt att genomföra, eftersom renoveringen kommer att vara så omfattande att den klassificeras som ny- eller ombyggnad och inte som reparation eller underhåll. I och med det måste dagens

krav på exempelvis stabilitet och tillgänglighet vara uppfyllda. Detta är inte möjligt genom renovering av den gamla bron.

Alternativ E: Rekonstruktion i nytt material av den gamla bron på befintliga brofästen. Detta alternativ är inte möjligt, eftersom det inte går att uppföra en replik av den gamla bron och samtidigt uppfylla dagens krav på exempelvis stabilitet och tillgänglighet.

Alternativ F: Uppförande av en ny bro och flytt av brovaktarsugan inåt land. Förslaget innebär en flytt av Brovaktarstugan cirka 17 meter inåt land. Brovaktarstugans läge i förhållande till bron bryts och den historiska kopplingen försvinner. Vidare blir Brovaktarstugan sannolikt inte synlig från södra sidan av strömmen. Detta alternativ har bedömts påverka området betydligt mera än alternativ A.

Ansökan innebär inte att stugan ska rivas, byggas om eller på annat sätt ändras, utan endast flyttas till en plats som är säkrare från såväl översvämningssynpunkt som mera tillgänglig för allmänheten samt säkerställer att kopplingen till bron bevaras. Kommunen vill inte riva brovaktarstugan utan flytta den några meter i sidled och en dryg meter i höjddled så att den som tidigare får en naturlig koppling till bron. Syftet med åtgärden är inte att förstöra brovaktstugan utan att bevara den och göra den mera tillgänglig. Det är alltså kommunens uppfattning att ändamålet med brovaktstugan kommer att bibehålls om ändringen tillåts. Ändringen innebär att brovaktarstugan flyttas intakt, i dess helhet, till en plats som i anslutning till den nya bronns fäste. Brovaktstugan kommer alltså att ha ett läge motsvarande det vid uppförandet åsyftade läget nära brofästet.

I praxis har det slagits fast bl.a. att det är den byggnadsminnesförklarade byggnaden som är bärare av det kulturhistoriska värdet (jfr. Kammarrättens

i Sundsvall dom i mål nr 1505-13 "Kiruna Stadshus". Det är således byggnaden som måste bevaras för framtiden. Det har också varit kommunens utgångspunkt när beslut fattats om att flytta Brovaktarstugan vilket det nu söks tillstånd till att genomföra. Byggnaden kommer under alla förhållanden att bevaras. Genom att flytta Brovaktarstugan när det byggs en ny bro, förväntas stugan bli mera lättillgänglig för allmänheten.

Av 3 kap 2 § kulturmiljölagen följer att det är skyddsbestämmelserna i byggnadsminnesförklaringen som avgör vilka åtgärder som eventuellt är tillåtna. Avseende Brovaktstugan är det enligt skyddsbestämmelserna inte tillåtet att riva den, bygga om den till det yttre eller på annat sätt förändra den. Var Brovaktarstugan är belägen synes inte vara av avgörande betydelse, utan det är själva byggnaden som är skyddsvärd. Det enda som nämns om Brovaktstugan, utöver de allmänna skyddsbestämmelserna, är att den är belägen invid Femöresbron. Det är även kommunens avsikt att bevara den kopplingen. Eftersom flyttning inte nämnts i byggnadsminnesförklaringen, är det diskutabelt om flyttning av Brovaktarstugan överhuvudtaget är en åtgärd som kan genomföras inom ramen för byggnadsminnet eller en åtgärd som kan sägas stå i strid med byggnadsminnets syfte. En förflyttning av Brovaktstugan några meter i höjd- och sidled, för att se till att stugan även framgent står "invid" Femöresbron, torde ligga i linje med byggnadsminnesförklaringens skyddsbestämmelser.

Under alla förhållanden torde det inte vara den fysiska omfattningen av en åtgärd inom byggnadsminnet som är avgörande, utan snarare vilken inverkan den sökta åtgärden har på byggnadsminnet som sådant. I detta fall torde det vara av högsta vikt att det är Brovaktstugans slutgiltiga placering efter det att åtgärderna är slutförda som är avgörande, dvs. att den behåller sin placering invid Femöresbron. Att bibehålla kopplingen till Femöresbron är även syftet med de åtgärder som ansökan om dispens avser.

Länsstyrelsen

Huvudfrågan är om kommunen visat att det finns särskilda skäl att medge tillstånd till att brovaktarstugan ska flyttas från sitt nuvarande läge samt för anläggande av ett nytt brofäste med tillhörande markarbeten inom byggnadsminnet.

Länsstyrelsen motsätter sig inte i sak att broförbindelsen återupprättas. En bro är central för förståelsen av platsen. En återupprättad broförbindelse måste anpassas till de redan befintliga skyddsvärdena. Om kommunens ansökan beviljas kommer kraftiga ingrepp att ske i byggnadsminnet Brovaktarstugan samt i byggnadsminnets skyddsområde i jämförelse med områdets skyddsföreskrifter, bestående av marken under byggnaden och runt denna samt i platsens topografi. Det kulturhistoriska värdet av att marken intill stugan, stugan och dess placering samt att dess konstruktion bibehålls intakt såsom de ordnades vid uppförandet är väsentligt.

För att kunna bedöma om särskilda skäl föreligger till åtgärden enligt ansökan är det primärt, av vikt att fastställa/utreda vilka alternativ till broförbindelse som är möjliga att återupprätta med hänsyn till skyddsvärdena. Det är därför centralt att se på de olika broalternativens effekter på byggnadsminnet, även om själva valet av bro i sig inte är tillståndspliktigt enligt 3 kap. kulturmiljölagen.

I det överklagade beslutet har konstaterats sex alternativ, benämnda A-F, som redovisats inom ramen för den kommunala processen rörande broförbindelsen.

Kommunen hänför sig i sitt överklagande främst till varför den numera bortforslade bron inte kan återmonteras, dvs. alternativ D, och motiven för att uppföra en ny bro enligt alternativ A.

Den del av byggnadsminnet som Brovaktarstugan med omgivande mark utgör kommer vid ändringen enligt ansökan att bli ändamålslös i den mening att ett byggnadsminne ska behålla sina kulturhistoriska värden även efter en tillståndsprövad ändring, vilket inte blir fallet här. Åtgärden strider därmed mot syftet med byggnadsminnesförklaringen (jfr. Kamrarrättens i Stockholm dom 9 juni 2009 i mål nr 8558-07).

Det föreligger flera kommunalt initierade utredningar om Femöresbrons tekniska status. Utredningarna utvisar både att en återmontering av bron är möjlig att genomföra efter reparation och att detta inte är möjligt.

Givet att vissa utredningar visar att en återmontering av Femöresbron är möjlig, har länsstyrelsen gjort bedömningen att det saknas särskilda skäl för den sökta lösningen. En återmontering av den bortforslade bron är emellertid inget krav i sak från länsstyrelsens sida, eftersom bron inte utgör byggnadsminne. Emellertid kan konstateras att om en återmontering vore möjlig, skulle brovaktarstugan sannolikt inte behöva flyttas på grund av återmonteringen och de höga kulturhistoriska värden som den bortforslade bron har skulle kunna bibehållas som en bieffekt av detta vilket är positivt.

Kommunen har inte närmare visat hur en för Brovaktarstugan säker flyttning kan ske som inte skadar byggnaden, inklusive stomme och murstock. Av ansökan och överklagande framgår att byggnaden och marken intill förändras väsentligt höjdmässigt, eftersom den plana marken under och i anslutning till byggnaden förändras till terrassering. Ett omfattande brofäste uppförs omedelbart intill byggnaden. Byggnadsminnets kulturhistoriska kontext påverkas på sådant sätt att möjligheterna att läsa och förstå byggnadsminnet riskerar att minska.

Kommunen har inte kommenterat eller visat någon annan argumentering ifråga om skälet till att någon annan av de redovisade alternativen B, C, E

och F inte är möjliga att genomföra. Länsstyrelsen konstaterar till exempel att kommentarer eller uppgifter om alternativet C, som förfaller vara tänkbart ur byggnadsminnessynpunkt, helt saknas i överklagandet.

Länsstyrelsen menar att det måste vara ställt bortom allt rimligt tvivel att alternativ saknas till flyttning av stugan för att tillstånd ska kunna ges med särskilda skäl som grund. Detta i kombination med kommunens tekniska och ekonomiska utredningar i frågan vad gäller det sökta alternativet, alternativ A i länsstyrelsens beslut, inte entydigt visar att så är fallet.

Länsstyrelsen konstaterar att kommunen inte redogjort för tillräckliga, särskilda skäl för det alternativ som kommunen ansökt om tillstånd för. Det eftersom andra alternativ med konsekvensbeskrivning till det sökta med effekten byggnad och terrassering inte har redovisats.

Kommunen anger att brovaktarsstugan genom flyttning ska skyddas mot översvämning. Länsstyrelsen konstaterar att Motala ström är reglerad och att brovaktarstugan befinner sig mellan två reglerdammar vilka kan verka förebyggande för att styra vattennivån på platsen. I övrigt vidhåller länsstyrelsen sitt ställningstagande i beslutet. Översvämningsskydd ska ges genom förebyggande arbete framför strukturellt arbete.

I 11 § Riksantikvarieämbetets föreskrifter och allmänna råd (KRFS 2018:3) anges att särskilda skäl för ändring i strid mot skyddsbestämmelserna kan till exempel vara att ändringarna är nödvändiga av säkerhets- eller tillgänglighetsskäl. Givet att kommunen inte utrett alla tänkbara andra broalternativ är en tillgänglighets- och säkerhetsbedömning som grund för det sökta alternativet irrelevant.

SKÄLEN FÖR AVGÖRANDET

Rättslig reglering

Enligt 3 kap. 1 § kulturmiljölagen får en byggnad som har ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde eller som ingår i ett bebyggelseområde med ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde förklaras som byggnadsminne av länsstyrelsen. Bestämmelserna om byggnadsminnen enligt detta kapitel får också tillämpas på parker, trädgårdar eller andra anläggningar.

Enligt 3 kap. 2 § kulturmiljölagen ska länsstyrelsen, när en byggnad förklaras för byggnadsminne, genom skyddsbestämmelser ange på vilket sätt byggnaden ska vårdas och underhållas samt i vilka avseenden den inte får ändras. Om det behövs får föreskrifterna också innehålla bestämmelser om att ett område kring byggnaden ska hållas i sådant skick att byggnadsminnets utseende och karaktär inte förvanskas.

Enligt 3 kap. 14 § kulturmiljölagen får länsstyrelsen, om det finns särskilda skäl, lämna tillstånd till att ett byggnadsminne ändras i strid mot skyddsbestämmelserna. Länsstyrelsen får ställa de villkor för tillstånd som är skäliga med hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen. Villkoren får avse hur ändringen får genomföras samt den dokumentation som behövs.

I förarbetena till bestämmelsen om tillstånd till ändring av byggnadsminne skriver regeringen bl.a. följande (prop. 1987/88:104). Länsstyrelsen har rätt att lämna tillstånd till att ett byggnadsminne ändras i strid mot skyddsföreskrifterna. Förutsättningen är att det föreligger särskilda skäl. Häri ligger att åtgärderna ska ha starkt fog för sig i förhållande till skyddsintresset för att tillstånd ska komma ifråga. Eftersom skyddsföreskrifterna ofta är tämligen allmänt hållna, uppkommer inte sällan frågan huruvida en åtgärd står i strid med skyddsföreskrifterna. Som regel måste dock alla åtgärder som medför ingrepp i skyddade delar av byggnadsminnet anses som ändring som kräver

tillstånd, såvida det inte är rent underhållsarbete eller rör sig om mycket enkla reparationsåtgärder. Ombyggnad, flyttning och tillbyggnad, upptagande eller igensättning av dörrar eller fönster samt ändrad utformning av byggdelar, är exempel på ändringar som alltid torde kräva tillstånd (s. 92 f).

Riksantikvarieämbetet har med stöd av 17 a § kulturmiljöförordningen (1988:1188) utfärdat föreskrifter och allmänna råd om byggnadsminnen, KRFS 2018:3. I fråga om ändring i strid med skyddsbestämmelserna anges följande. När en begäran om ändring av byggnadsminne i strid med skyddsbestämmelserna kommer in till länsstyrelsen ska myndigheten i sin prövning först göra en bedömning av huruvida sökanden har visat att det finns särskilda skäl att få genomföra ändringen och därefter, om sådana skäl finns, väga dem mot den påverkan på byggnadsminnets kulturhistoriska värde ändringen kan förväntas medföra. Som allmänt råd nämns att sådant särskilt skäl till ändring i strid med skyddsbestämmelserna kan vara att ändringarna är nödvändiga av säkerhets- eller tillgänglighetsskäl (11 §).

Riksantikvarieämbetet skriver i sin vägledning vid tillämpning av bestämmelserna i 3 kap. kulturmiljölagen bl.a. följande. Ett byggnadsminne får ändras om det finns särskilda skäl. Det är inte ändringens fysiska omfattning som är avgörande, utan dess påverkan på byggnadsminnets kulturhistoriska värden. Skyddsbestämmelserna behöver inte vara ett hinder för mer omfattande byggnadsåtgärder, men det krävs en prövning utifrån de kulturhistoriska värdena i varje enskilt fall.

Förvaltningsrättens bedömning

Inledningsvis antecknas följande. Länsstyrelsen har begärt att utlåtande i målet ska inhämtas från Riksantikvarieämbetet. Med hänsyn till den omfattande skriftliga utredning med bl.a. byggnadsantikvarisk bedömning som

finns i målet samt att förvaltningsrätten förrättat syn på platsen och i anslutning till förrättningen hållit muntlig förhandling, finner rätten att utlåtande av sakkunnig är obehövligt.

Relevanta omständigheter framgår av det överklagade beslutet och vad parterna har anfört under processen i målet.

Parterna är överens om att återupprättande av en broförbindelse mellan kulturminnesområdet och södra sidan av Motala ström är angelägen och av central betydelse för förståelsen av platsen.

Frågan som rätten har att pröva är därför om det finns särskilda skäl att medge kommunen tillstånd till ändring i strid med skyddsbestämmelserna genom att återupprätta en broförbindelse som enligt ansökan innebär flyttning av brovaktarstugan, åtgärder på brofäste samt schaktning och andra markarbeten inom byggnadsminnet. För tillstånd gäller att åtgärderna ska ha starkt fog för sig i förhållande till skyddsintresset.

Utgångspunkten för prövningen är skyddsföreskrifterna till länsstyrelsens beslut den 21 mars 1986 om byggnadsminnesförklaring av Himmelstalunds herrgård och brunnsmiljö. I punkt 1 av föreskrifterna anges följande. De med 1 - 8 i bifogad karta betecknade byggnaderna (Brovaktarsugan är där betecknad med nummer 8), får ej rivas eller till sitt yttre ombyggas eller på annat sätt förändras. I punkt 3 anges att det på kartan med streckad begränsningslinje markerade området (innefattande nummer 8) inte får ytterligare bebyggas eller på annat sätt väsentligen förändras. Enligt punkt 4 andra stycket kan länsstyrelsen enligt 3 § byggnadsminneslagen meddela dispens från ovannämnda föreskrifter om ändringen är nödvändig för att byggnaderna ska vara till nytta eller sådan ändring eljest kan anses påkallad av särskilda skäl.

För att ta ställning till frågan i målet bör inledningsvis något nämnas om de yttre förhållandena inom den del av byggnadsminnet som kommer att beröras genom de sökta åtgärderna samt om övriga förslag till en broförbindelse som utretts och bedömts under behandlingen av ärendet hos kommunen.

Brofästena för den numera nedmonterade Femöresbron ligger där Motala ström är smalast. Brofästet på södra sidan kan på grund av omgivningens topografi med branta sluttningar på båda sidor ned mot strömmen inte flyttas. Det som återstår av brofästet på himmelstalundsidan ligger på en smal landtunga ut i strömmen. Brovaktarstugan ligger omedelbart intill brofästet. Förhållandena innebär att tillgänglig mark för återupprättande av en tänkbar broförbindelse inom kulturminnesområdet är begränsat. Kommunen har utrett och bedömt flera alternativa lösningar. Av dessa är en återmontering av den bortforslade Femöresbron det alternativ som skulle innebära minst eller ingen olägenhet för kulturminnet i den meningen att Brovaktarstugan enligt detta förslag ligger kvar på ursprunglig plats och brofästet med intilliggande mark i ingen eller endast obetydlig mån kommer att påverkas. Vad som utretts om den bortforslade brons tekniska standard, skick och renoveringsbehov gör emellertid att en återmontering av praktiska skäl inte har bedömts som realistisk. Av bilder och övrig utredning framgår att stora delar (50 – 80 procent) av brons stålkonstruktion har stora skador/godsförluster på grund av korrosion och skulle behöva bytas ut. Det framkommer vidare att det på grund av stålets ålder och sprödhet inte är möjligt att använda sig av svetsning vid en eventuell reparation. I sammanhanget har dessutom beaktats att reparation i sådan omfattning som här skulle bli aktuell, kan komma att leda till svårigheter vid byggnadsteknisk klassificering och därmed sammanhängande villkor ifråga om dagens normer för bl.a. säkerhet och tillgänglighet som inte kommer att kunna uppfyllas. Med hänsyn till dagens normer bortfaller även alternativet att på befintliga brofästen men i nytt material uppföra en replik av den gamla bron.

Beträffande övriga av kommunen utvärderade men inte antagna förslag till återupprättande av en broförbindelse framkommer bl.a. att alternativen som innebär anläggning av nytt brofäste och ny bro på den gamla brons plats men med flackare spann respektive nytt brofäste med ny bro öster om nuvarande brofästet, i båda fallen kommer att medföra behov av inte obetydliga markarbeten m.m. inom skyddsområdet. Båda alternativen har dessutom bedömts vara till nackdel för platsen på så sätt att Brovaktarstugans ursprungliga koppling till bron kommer att försvinna.

Kommunen får mot bakgrund av vad som kommit fram anses i rimlig utsträckning ha utrett olika alternativ till en broförbindelse och vid utvärdering med hänsyn till framför allt platsens skyddsvärden, föreliggande tekniska svårigheter och dagens normer kommit fram till att det med ansökan avsedda alternativet är det mest lämpliga.

Vid en sammantagen bedömning finner förvaltningsrätten att kommunens intresse av att anpassa Brovaktarstugans placering samt brofäste med väganlutning och uppfart för att återupprätta en broförbindelse som svarar mot dagens krav på konstruktion, säkerhet och tillgänglighet samtidigt som brons ursprungliga sträckning och anknytning till Brovaktarstugan behålls, väger tyngre än det allmännas intresse av att bevara den berörda delen av skyddsområdets kulturhistoriska värden helt intakt. Särskilda skäl för att godta den sökta ändringen får därmed anses föreligga och överklagandet ska bifallas.

HUR MAN ÖVERKLAGAR

Information om hur man överklagar finns i bilaga 2 (FR-03).

Tomas Fredén

Rådman

I avgörandet har förutom ordföranden även nämndemännen Bengt Karlsson, Birgitta Larsson och Madelaine Pavlidis deltagit. Föredragande har varit Richard Rydberg.

LÄNSSTYRELSEN
ÖSTERGÖTLAND
Kultur- och samhällsbyggnadsenheten

Beslut

2019-04-08

sid 1(11)
Dnr 432-12989-18

Hugo Larsson
010-22 35 340
Hugo.larsson@lansstyrelsen.se

Norrköpings kommun FÖRVALTNINGSRÄTTEN
Tekniska kontoret I LINKÖPING
Att: Anna Wejde

DELGIVNINGSKVITTO

Mål nr

2019 -04- 18

3416-19

Aktbil 3

Ansökan om flyttning av Brovaktstugan, åtgärder på brofäste och schaktarbeten inom byggnadsminnet Himmelstadlunds herrgård och brunnsmiljö, stadsäga 1, Norrköpings kommun

Beslut

Länsstyrelsen beslutar att avslå er ansökan om flyttande av Brovaktarstugan, åtgärder på brofäste och tillfartsväg för ny bro över Motala ström, innefattande ingrepp i mark, schaktarbeten och fyllnad.

Redogörelse för ärendet

Himmelstadlunds herrgård och brunnsmiljö byggnadsminnesförklarades den 21 mars 1986. Till byggnadsminnesförklaringen hör skyddsföreskrifter.

Ansökan

Ni har den 20 juni 2018 kommit in med en ansökan om att genomföra ändringar enligt rubrik. Till ansökan bifogades som komplettering och egentligt underlag antikvarisk förundersökning och konsekvensanalys för flytt av Brovaktarstugan, daterad 2018-10-17 framtagen av Fredrikssons Arkitektkontor AB på uppdrag av Norrköpings kommun. Rapporten innehåller en konsekvensanalys vars slutsatser är:

”..en höjning av brofundamentet och den kringliggande marken där Brovaktarstugan och Örtagården ligger kommer att förändra platsens karaktär och förutsättningarna för den kulturhistoriska miljön. Då gällande förslag kräver att byggnaden antingen flyttas eller höjs kommer den ursprungliga placeringen inte längre vara möjlig. Den planerade sluttningen hamnar ca. 28 meter längre in på Himmelstadslundssidan och brofundamentet kommer att ta ca fem meter av Brovaktarstugans örtagård i anspråk vad gäller bredden enligt gällande ritning. Det är också troligt att den planerade markhöjningen kommer påverka den stenskoningen som finns sydöst om brostugan som har sitt ursprung i 1600-talets slut. Den förändring som krävs för att tillmötesgå brofundamentet bedöms ha negativ påverkan på kulturmiljön.”

Två scenarier beskrevs:

Det första innebär att byggnaden höjs tillsammans med brofundamentet cirka 1,4 m. Förslaget innebär enligt utredningen risk för skada vid flytt av byggnaden samt en måttligt negativ påverkan på strandlinje. Utfyllnadsmassor kommer genom förslaget att täcka betydande delar av örtagård och grusgångar där en slänt istället bildas.

POSTADRESS:
581 86 LINKÖPING
E-POST:
ostergotland@lansstyrelsen.se

BESÖKSADRESS:
Östgötagatan 3
WWW:
lansstyrelsen.se/ostergotland

TELEFON:
010-223 50 00
ORGANISATIONSNUMMER:
202100-2270

TELEFAX:
013-10 13 81

Det andra alternativet innebär ett inflyttat läge av stugan där Brovaktarstugan flyttas ca. 17 meter nordväst längs nuvarande grusväg. Byggnadens nära anslutning till bron försvinner med detta alternativ. Stugan kommer ej att bli synlig från motsatt sida Motala Ström och sammanhanget som Femöresbron och Brovaktarstugan har bryts. Stugan kommer också att behöva byggas om så att ingången sker från ett annat håll. Utredarens slutsats var snarlikt det för det första förslaget där risk för skada på byggnaden i samband med flytt framhölls, en måttligt negativ påverkan på ortagård och omgivande strandlinje samt en negativ inverkan på kulturmiljön genom flyttandet av byggnaden i sig.

Utredningen förordar det första alternativet av de två.

Frågan om flyttning av Brovaktarstugan med höjning samt tillhörande arbeten på mark och brofäste är intimt kopplad till frågan om Femöresbrons återställande.

Länsstyrelsen begärde komplettering i ärendet och den 29 november 2018 inkom underlag daterade från 2016- 2017, vilka refereras nedan.

År 2016 lämnade Tekniska nämnden i uppdrag till SWECO att genomföra undersökningar på den befintliga äldre bron. Korrosionsskador på tvärbalkar kunde då konstateras. Den 27 december 2016 föreslogs i tjänsteskrivelse att bron skulle lyftas från sin plats för att möjliggöra ytterligare inspektioner i syfte att klarlägga möjligheten att reparera den. Samtidigt gavs direktiv om att en utredning särskilt skulle se över möjligheten att bygga en bro som liknar Femöresbron men som uppfyller dagens krav (TN 2017/0045). Parallellt gavs en uppdragsspecifikation "att riva bron och transportera bort den till destruktionsplats" (TN 2017/0545).

En utredning beställdes av ingenjörsfirma Göran Magnusson angående Femöresbrons bärighet och förutsättningar för renovering. Utredningens slutsats var att bron kan renoveras till godtagbart skick genom byte av vissa konstruktionsdelar. (Rapport, revideringsdaterad 2017-02-02 (Norrköpings kommun Bro 581-152-1).

Kostnadsberäkningar gjordes i separat rapport av samma konsult; Kostnadsbedömning avseende renovering av Femöresbron samt utförande av ny bro, daterad 2017-02-02 (Norrköpings kommun Bro 581-152-1). Slutsatsen var att kostnaderna för att renovera befintlig bro i februari 2017 års prisnivå var 5 600 000 kr. Motsvarande kostnad för att bygga en helt ny bro kalkylerades till 12 100 000 kr.

Kompletterande underlag till ansökan från vattensamrådsskedet

Myndighetssamråd inför ansökan om tillstånd för vattenverksamhet enligt 11 kap miljöbalken skedde utifrån underlag daterat den 11 augusti 2017. Kommunens angivna förutsättning för detta samråd var att bron skulle bytas ut. Av samrådsredogörelsen daterad 9 januari 2018 framgår att de diskuterade alternativen, utifrån denna premiss främst var flyttning eller höjning av Brovaktarstugan. Länsstyrelsen begärde framtagande av konsekvensutredning och framhöll att tillståndsprövning enligt kulturmiljölagen behövde ske. Samtidigt visade Länsstyrelsen på möjligheten att iståndsätta befintlig bro. Norrköpings kommun bestämde att hänsyn ska tas till SMHI:s vattenståndsbedömning och högsta högvatten. Detta är skälet till att den nya bron planeras med ett brospann som är 0,5 m högre än det gamla, vilket i sin tur tillsammans med ett flackare spann utifrån tillgänglighetsnorm leder till att det nya brofästet ger en kraftig påverkan på byggnadsminnet.

Kommunen via Tekniska nämnden fattade den 18 januari 2018 beslut om att inte renovera den då demonterade Femöresbron utan istället bygga en helt ny bro med andra mått och förutsättningar som helhet och framför allt med påverkan vid brofästet i byggnadsminnet.

Antikvarisk förundersökning av brofundamenten till Femöresbron är utförd av Fredrikssons Arkitektkontor AB med datering 9 november 2018. Resultatet visar att fundamenten var ursprungliga men pågjutna och att de kan vidmakthålla sin funktion som brofundament efter viss reparation på främst norra brofästet. Brofästena konstaterades ha höga kulturhistoriska värden. Utredarens rekommendation var att behandla dem med största varsamhet samt att båda fundamenten borde betraktas som del av byggnadsminnet Himmelstadlunds herrgård på grund av dess koppling till Femöresbron, Brovaktarstugan och Himmelstadlunds herrgård.

Länsstyrelsens besiktning av den ursprungliga bron

Länsstyrelsen besiktigade den demonterade bron på dess uppställningsplats inom Bråvalla flygplats den 12 februari 2019 varvid kunde konstateras att bron vid demonteringen delats i tre delar och att rostskadorna i huvudsak utgörs av ett antal skadade tvärbalkar där i enstaka fall motsvarande skador förekommer på de diagonalstag som har funnits under gångbanan. Den skadebild som är redovisad i Göran Magnussons rapport av 2 februari 2017 bekräftades i detta avseende. I övrigt förekommer skador förorsakade av den metod som valts för demontering. Bron är konstruerad genom balkar av längre eller kortare längder som har nitats samman enligt standardmetod. Det gör det jämförelsevis enkelt att byta ut enstaka delar. Kapade stålbalkar i samband med sektionering vid demonteringen kan lagas genom utbyte/nitskarvning eller svetsning förutsatt att stålets svetsbarhet och seghetsegenskaper är tillfredsställande (TK Brounderhåll 2009-06). Metoden att sektionera i samband med demontering och flyttning av byggnadsverk är inte ovanlig.

Kommunens motiv för ansökan

Motivet till Tekniska nämndens beslut den 18 januari 2018 var att den ursprungliga Femöresbron inte uppfyller fastställda moderna krav på "tillgänglighet för alla" genom att bron bedömdes vara för smal och ha en något brant stigning i förhållande till norm. Nämnden angav att den nya bron planeras med ett högre spann och en flackare lutning varvid brofästet kommer att behöva höjas och bron landa ett antal meter inåt land. Det innebär att Brovaktarstugan skulle komma att ligga i vägen för den nya tillfartsvägen och det nya brofästet.

Kommunen har av den anledningen föreslagit att byggnaden med dess trädgård skulle antingen flyttas mot norr eller höjas upp 1- 1,5 m genom markutfyllnad. Det äldre brofästet skulle komma att rivas eller omarbetas och den äldre vägen omformas.

Synpunkter efter kommunikering av avslag

I en kompletterande skrivelse inkommen till Länsstyrelsen 18 februari 2019 förtydligas ansökan med en inledande text samt argumentation kring huvudalternativet och ytterligare tre alternativ. Skrivelsen inkom mot bakgrund av att Länsstyrelsen kommunicerat ett förslag till avslag på kommunens ansökan.

I handlingen kallas de två alternativ som redovisas i den underlagshandling som inkom 17 oktober 2018 för "Huvudalternativet respektive alternativ 2 medan alternativet där bron bevaras kallas alternativ 3. Det samradda alternativet enligt Miljöbalken benämns i skrivelsen som alternativ 1.

Kommunens beaktningar från den sista kompletteringen används i nedanstående sammanfattning av skrivelsen:

Kommunen önskar bygga en ny bro för att på så sätt kunna uppfylla målsättningar enligt ett kommunalt inriktningsdokument som rör tillgänglighet och klimatanpassning. Man hänvisar i

detta sammanhang till ett antal tillämpliga styrdokument och förhållningssätt vid nybyggnad av bro.

Kommunens redovisade alternativ:

- Kommunens huvudalternativ: En ny bro byggs som medför kraftiga utfyllnader där Brovaktarstugan lyfts till ett högre läge.

Här anförts att Länsstyrelsen i ett samrådsskede har bett kommunen att utreda denna möjlighet som ett alternativ till kommunens dåvarande huvudalternativ (se komplettering inkommen 17 oktober 2018). Ett alternativ där en kraftig störning av Brovaktarstugan sker i båda fall genom att flytta stugan inåt land i det ena fallet och via uppförandet av en stödmur till det nya brofästet i omedelbar anslutning till stugan i det andra. Stödmuren skulle ha försvårat möjligheten att öppna fönster och dörrar på byggnaden. Ett flyttande av stugan inåt land skulle helt ha fjärrat den från visuell kontakt med Motala Ström från andra sidan strömmen.

Det förslag som i skrivelsen benämns "huvudalternativet" förutsätter en påverkan på byggnadsminnet som omfattar stora markarbeten, påförda massor och flyttning av den rivningsskyddade byggnaden.

- Alternativ 1: Ny bro i nytt läge österut om stugan. Den skiss som medföljer visar dock bron i ett läge som alltför nära Brovaktarstugan. Förslaget är därmed snarlikt det som i samma skrivelse kallas alternativ 2. Omfattande markarbeten krävs liksom konstruktiva tillägg som stör byggnadsminnet och Brovaktarstugan på ett påtagligt sätt.
- Alternativ 2 innebär att Ny bro byggs på samma plats som den andra men utifrån ett antal ställda nybyggnadskrav. Brovaktarstugan ligger kvar men kommer att störas av konstruktiva tillägg. Detta som ett resultat av att den nya bron utgår från en höjning av brospannet och ett flackare spann på bron. Brofästet förskjuts upp på land inom byggnadsminnets skyddsområde.
- Alternativ 3: Renovering och återanvändning av ursprungliga Femöresbron. I skrivelsen framhålls behov av "dagens krav" även vid detta alternativ vilket leder till behov av förändring av mark. Motiv eller vilka krav som åsyftas anges inte.

Alternativ som ej är redovisade i skrivelsen av den 18 februari 2019

- Rekonstruktion av bron med andra material men på identiskt sätt som originalbron. Detta alternativ figurerar i samband med de kostnadsberäkningar som gjordes av kommunen inledningsvis i processen.
- Alternativ med ny bro på gammal plats där Brovaktstugan flyttas inåt land. Detta förslag ligger med i ansökan men är ej kommenterat i kompletteringen från februari 2019.
- Det är tekniskt möjligt att förlägga brons norra fäste längs östsidan av udden. Ett sådant förslag skulle medföra stora markarbeten, skada på naturvärde (klass 4) men begränsad eller ingen skada med avseende på Brovaktarstugan. Detta alternativ nämns i förbigående men utvecklas ej under alternativ 1.

Kommentar till kompletteringen

Kommunen väljer i ansökan och i kompletteringen bort övriga alternativ utom det alternativ man benämner "huvudalternativet". "Huvudalternativet" är samtidigt det alternativ som medför störst ingrepp i byggnadsminnet.

Andra kulturhistoriska utpekanden

Den ursprungliga bron är utpekad som kulturhistoriskt värdefull i klass 1B i Länets kulturhistoriska broinventering från 1978 -79. Med detta avses broar vars utförande bevarar viss tids brobyggnadskonst och som så fullständigt som möjligt belyser den teknik- och kommunikationshistoriska utvecklingen och som är karakteristiska representanter för olika brotyper. I inventeringen attribueras bron till området Kneipen.

I uttrycket för Riksintresset för kulturmiljö; Leonardsberg- Himmelstادلund - Skälv (E 50-51) anges att Himmelstادلunds herrgård och brunnssalong och Femöresbron ingår i riksintresset. Kneipens kurortsmiljö på andra sidan strömmen för vars skull Femöresbron uppfördes och till vars miljö den därmed tillhör ingår som utpekat uttryck för riksintresset Norrköping (E52).

Historik

Brovaktarstugan uppfördes som bostad för brovakten, vilken bland annat hade till uppgift att ta upp broavgiften (5 öre) från passerande. Det har gett bron dess namn. Den ursprungliga Femöresbron är en gångbro över Motala ström i flack fackverkskonstruktion. Den byggdes 1900-1901 för att förbinda Himmelstادلunds brunn och kurortsmiljön med villastadsdelen Kneipen söder därom. Initiativet togs av Kneipbadens kuranstalt och dess konstruktör var Wilhelm Carling som då var byggnadschef vid Norrköpings stad.

Bron utförande och utformning inklusive spannform är uttryck för det tidiga 1900-talets industriarkitektur. Brovaktarstugas arkitektur är uttryck för 1910-20-talets nationalromantiska formspråk. Bron har varit förutsättning för stugans tillkomst och stugans funktion är intimt förknippad med brons namn och områdets befintliga gestaltning på ömse sidor om Motala ström. Den ursprungliga bromiljön är viktiga för landskapsbilden i det aktuella avsnittet av Motala ström.

Motivering till beslutet

Brovaktarstugan och norra brofästet samt marken där är skyddad som byggnadsminne. Huvudanledningen enligt ansökan, för en flyttning/ höjning av Brovaktarstugan, anläggande av ett nytt brofäste och nya tillfartsvägar är återanläggandet av en bro efter den nu demonterade men bevarade ursprungliga bron.

Tillgänglighetsanpassning

Sökanden anför tillgänglighetsskäl och förebyggande av risk kopplat till klimatförändring som grund för att ersätta den gamla Femöresbron med en ny bro. Brobygget renderar ingrepp i byggnadsminnet.

Tillgänglighet regleras i Boverkets författningssamling (BFS 2011:5). I BFS anges att allmän plats är en gata, en väg, en park, ett torg eller ett annat område som enligt en detaljplan är avsett för ett gemensamt behov. BFS framhåller att det av 8 kap 12 § PBL framgår att allmänna

platser och områden för andra anläggningar än byggnader ska ordnas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- eller landskapsbilden och till natur- och kulturvärdena på platsen. Föreskrifterna och de allmänna råden i BFS 2011:5, 6-16 §§ gäller om det med hänsyn till terrängen och förhållandena i övrigt inte är orimligt.

Ansökt huvudalternativ innebär vid genomförande att mark inom byggnadsminnet kraftigt kommer att behöva omformas och att en byggnad skyddad med rivningsförbud kommer att behöva flyttas till ett annat topografiskt läge. Föreslaget huvudalternativ innebär att bron med hänsyn bland annat till tillgänglighetsaspekten kommer att bli längre än vad strömmen är bred. En bidragande orsak till förslagets utformning är att topografin på andra sidan Motala ström inte medger att brofästet väsentligen rubbas ur sitt läge på denna sidan eftersom marken från detta håll släntar kraftigt ner mot det läge där bron är belägen.

Föreskrifterna gäller när en allmän plats nyanläggs eller när ett område för andra anläggningar än byggnader nyanläggs. Definitionen nyanläggning är mot bakgrund av kommunens tjänstemannaskrivelse av 27 december 2016, TN 2017/0045, enligt Länsstyrelsen inte tillämplig vid alternativet reparerad bro.

Enligt Norrköpings kommun är bredden på den gamla Femöresbron 2,0 m (Tekniska kontoret, Samrådsunderlag av 11 augusti 2017). Detta uppfyller vändmättet i BFS 2011:5 §5, dvs rekommenderad bredd för en rullstol att kunna vända mitt på brospannet. Enligt BFS 8 kap, Allmänt råd bör inte lutningen på gångyta vara större än 1:12. Lutningen på Femöresbron är enligt mätning i originalritning 1:21. Lutningsnormen i det allmänna rådet uttrycks i bör-form. Konsekvensen av att tillgodose normen är att en byggnad skyddad med rivningsförbud i byggnadsminnet flyttas samt att omfattande och karaktärsförändrande markförändringar inom byggnadsminnets skyddsområde sker. Reparationsalternativet medför ingen ändring utöver reparationsarbetet i sig i förhållande till byggnadsminnesskyddet.

Länsstyrelsen bedömer därför att ett strikt återopande av tillgänglighetsvillkoret avseende lutning i det allmänna rådet inte är skäligt i förhållande till ändringens stora konsekvenser för byggnadsminnet. Enligt Länsstyrelsen föreligger därmed ej särskilda skäl utifrån tillgänglighetsaspekten.

Skydd mot översvämning

En utgångspunkt för kommunens beslut att förordna alternativ A anges vara att man utgår från SMHI:s vattenståndskartering. En uppdaterad vattenståndskartering utgiven av MSB på SMHI:s underlag föreligger från och med 2019-02-15. Vattenståndskarteringen följer på Förordning (2009:956) om översvämningsrisker vilken i sin tur följer på Europaparlamentets och rådets direktiv 2007/60/EG av den 23 oktober 2007 om bedömning och hantering av översvämningsrisker.

Enligt Europaparlamentets och rådets direktiv 2007/60/EG av den 23 oktober 2007 om bedömning och hantering av översvämningsrisker 13 §, bör planer som upprättas för att hantera översvämningar ta hänsyn till de speciella särdragen i de områden de täcker och skräddarsydda lösningar ges allt efter behov.

Enligt 14 § bör planerna för hantering av översvämningsrisker inriktas på förebyggande skydd och beredskap i syfte att ge floderna mer utrymme. Det bör i dessa planer om möjligt tas hänsyn i form av åtgärder för att minska skador på människors hälsa, miljön, kulturarvet och ekonomiska verksamheten.

Enligt artikel 7:2 i samma direktiv ska medlemsländerna fastställa lämpliga mål för riskhantering av översvämningsrisker för områden som anges i artikel 13:1b. De ska då inrikta

sig på att minska de möjliga ogynnsamma följderna av översvämningarna för människors hälsa, miljön, kulturarvet och ekonomisk verksamhet. Om så anses lämpligt ska målen för riskhanteringen även inriktas på icke-strukturella initiativ och/ eller på att minska sannolikheten för översvämningar.

Enligt förordning (2009:956) 12 § ska varje länsstyrelse på grundval av kartor över översvämningshotade områden framtagna av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) utarbeta en plan för hantering av översvämningsrisker (riskhanteringsplan). I planen ska ingå mål för hantering av betydande översvämningsrisker enligt 6 § i samma förordning. Vid fastställandet av målen ska länsstyrelsen särskilt beakta möjligheten att minska de möjliga ogynnsamma följderna av översvämning för människors hälsa, miljön, kulturarvet och ekonomisk verksamhet. Myndigheten för samhällsskydd och beredskaps föreskrifter om länsstyrelsens planer för hantering av översvämningsrisker (riskhanteringsplaner), beslutade den 8 januari 2013 följer upp förordningens 12 § och reglerar i 1 och 3 §§ att planerna ska ha mål som hanterar de möjliga ogynnsamma följderna av översvämning för bland annat kulturarvet.

Länsstyrelsen i Östergötland har ännu ej upprättat riskhanteringsplan för översvämningsrisk i Norrköping. Länsstyrelsens arbete med strategiarbetet ligger tidsmässigt i fas med det nationella arbetet med att utveckla dessa planer. Strategidelen (riskhanteringsplanen) där kulturhistorisk målsättning och mål kopplade till förutsättningar för att i enlighet med EU-direktivet arbeta förebyggande snarare än strukturellt saknas. Mätvärdena från en äldre översvämningskartering framstår i Tekniska kontorets samrådsunderlag av den 11 augusti 2017, s. 9 snarare som något som per automatik genererar krav på strukturell förändring.

Kommunen har inte visat på hur tolkning av tillgänglig översvämningskartering har gjorts på ett sätt som följer EU-direktivets målsättningar. Direktivet anger att målsättningar bland annat ska omfatta kulturmiljöhänsyn där förebyggande framför strukturella åtgärder ska premieras. Riskinventering och värdering utifrån översvämningskarteringen och övriga fysiska förutsättningar saknas i underlaget. Analys av alternativa åtgärder för att minska riskerna saknas också.

Redovisade beslutsunderlag är bristfälliga. Kommunen förordar genom "Huvudalternativet" en strukturell lösning där en kulturhistoriskt värdefull bro, som är en viktig del av Norrköpings kulturarv byts ut med omfattande följdskador för kulturhistoriska värden. En strategi där förutsättningar för att hitta förebyggande alternativa lösningar som möjliggör bevarandet och minimering av skadeverkan på kulturmiljövärden kopplade såväl till bron i sig som byggnadsminnet saknas.

Av ovanstående framgår att särskilda skäl till sökt alternativ ej föreligger.

Livscykelanalys och höjd marknivå vid fundament

Kommunen redovisar inte för hur man har kommit fram till att marknivån även vid reparation och återställande av bron behöver höjas med 0,9 meter. Hur kommunen gjort redovisade ekonomiska antaganden kring livscykelperspektiv och underhållsutgifter framgår ej. Kostnadsberäkningar beställda av Norrköpings kommun 2017 anger att istandsättande kan ske till ca 46% av kostnaden för nybyggnation. I underlaget förs inte något resonemang kring hur skötsel och andra så kallade modifierande faktorerna som påverkar en konstruktions livslängd i realiteten har vägts in.

I vilken mån uppgifterna är av relevans vid värdering av de olika alternativen kan inte avgöras. Särskilda skäl kan inte bedömas föreligga utifrån kommunens givna information.

Vattensamrådet

I samband med samråd enligt 6 kap miljöbalken inför ansökan om tillstånd till vattenverksamhet föreslog Länsstyrelsen kommunen att undersöka alternativa lösningar till de två nybyggnadsalternativ som då presenterades eftersom de bedömdes vara negativa för byggnadsminnet. Enligt samrådsredogörelsen informerade Länsstyrelsen dessutom om det arbete med tillgänglighetsfrågor som har bedrivits inom kulturmiljösektorn under senare år. Av samrådsredogörelsen framgår att Länsstyrelsen samtidigt förutsatte möjligheten att reparera den gamla bron som ett alternativ. I detta fall har även en separat prövning enligt 3 kap KML krävts vilket Länsstyrelsen informerade kommunen om vid samrådet.

Länsstyrelsens sammantagna bedömning

En reparation av ursprungliga bron innebär enligt Länsstyrelsen att norra brofästet vidmakthåller tidigare utförande och att marknivån är oförändrad.

Länsstyrelsen bedömer att skäl saknas för att ändra byggnadsminnet i strid med skyddsbestämmelserna.

Länsstyrelsen konstaterar att kommunen sammantaget genom ovan nämnda handlingar redovisat följande sex tekniskt möjliga alternativ för att återställa broförbindelsen;

- A. Huvudalternativet enligt kommunen: Delvis nytt brofäste på det gamlas plats med ny bro, vilket innebär flyttande av stuga till upphöjt läge, ingrepp i brofäste, stora markarbeten
- B. Alternativ 1 enligt kommunen: Ny bro på den gamla brons plats med högre och flackare spann där stugan ligger kvar men störs kraftigt av det nya brofästet och där markarbeten sker inom byggnadsminnet.
- C. Alternativ 2 enligt kommunen: Nytt brofäste med ny bro, öster om nuvarande brofästet vilket medför stora markarbeten i byggnadsminnet och beroende på val av plats kan innebära kraftig störning på Brovaktarstugan. Med ett läge där brofästet ligger an längs landtungans östra kant kommer Brovaktarstugan inte att behöva flyttas.
- D. Alternativ 3 enligt kommunen: Återmontering av den bortförda bron på befintliga brofästen
- E. Rekonstruktion i nytt material av den gamla bron på befintliga brofästen. Detta alternativ fanns med i ett tidigt skede av kommunens planering men redovisas ej i underlagen från oktober 2018-februari 2019.
- F. Uppförande av ny bro på den demonterade brons plats där Brovaktarstugan flyttas inåt land, stora markingrepp sker inom byggnadsminnet. Detta alternativ redovisas i underlag till ansökan från oktober 2018 men ej i kommunens komplettering i februari 2019.

Kommunen har inte genom utredningar av de olika broalternativen kunnat visa att enbart alternativ A är möjligt att genomföra för att återupprätta broförbindelsen.

- Länsstyrelsen konstaterar att alternativ D (reparation) inte påverkar den lagskyddade byggnaden alls och enbart till del påverkar brofästet negativt. Alternativ D utgör dessutom det ekonomiskt fördelaktigare alternativet enligt de kalkyler som gjorts och redovisats under 2017.

- Länsstyrelsen anser att kommunen i sitt huvudförslag går utöver rådande tillgänglighetsambition och anvisad kulturmiljöhänsyn i BFS 2011:5 på ett sätt som onödigtvis riskerar att leda till skada på kulturhistoriska värden skyddade genom kulturmiljölagen. Detta då reparation av bron inte är att betrakta som nybyggnation och då rekommendationen i allmänna råd avseende lutning endast marginellt överskrids. Då normen i Allmänna råd till BFS 2011:15 inte är bindande och anges som "bör-sats" menar Länsstyrelsen att särskilda skäl ej föreligger för flyttande av en skyddad byggnad.
- Länsstyrelsen anser vidare att kommunen har fattat sitt beslut om anpassning till långsiktig översvämningsrisk på underlag där väsentliga delar saknas och där intentionen i gällande förordning och EU-direktiv därför inte har följts.

Länsstyrelsen bedömer därför att kommunen inte visat att det finns särskilda skäl för tillstånd till sökt alternativ A varför ansökan ska avslås.

Bestämmelser som beslutet grundas på

Enligt 3 kap. 14 § Kulturmiljölagen (1988:950) får Länsstyrelsen, om det finns särskilda skäl, lämna tillstånd till att ändra ett byggnadsminne i strid mot gällande skyddsbestämmelser. Länsstyrelsen får ställa de villkor för tillståndet som är skäligen med hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen. Villkoren får avse hur ändringen skall utföras samt den dokumentation som behövs.

Enligt 1 punkten i byggnadsminnesbeslutets skyddsbestämmelser får de på kartan med nr 1-8 betecknade byggnaderna ej rivas eller till sitt yttre ombyggas eller på annat sätt förändras. (Brovaktarstugan är nr 8). Enligt punkt 3 i byggnadsminnesbeslutets skyddsbestämmelser får det på kartan med streckad begränsningslinje markerade området får inte ytterligare bebyggas eller på annat sätt väsentligen förändras.

Övriga upplysningar

Länsstyrelsen har i en särskild prövning gjort bedömningen att förslaget inte påverkar fornlämningar.

En naturvärdesinventering är gjord och miljön som helhet har bedömts hysa visst naturvärde (klass 4).

Möjlighet för allmänheten att ta sig mellan området Kneipen och Himmelstadlund finns även via den näraliggande landsvägsbron på vilken gång- och cykeltrafik är funktionsseparerad i förhållande till biltrafiken.

Möjlighet att förbättra tillgängligheten finns i samband med att gångplanet återmonteras om reparation av Femöresbron sker.

Möjlighet finns att ansöka om byggnadsvårdsbidrag hos Länsstyrelsen för sådana lösningar som tillgodoser detta behov på ett ur kulturmiljösynpunkt lämpligt sätt.

Då befintlig Femöresbro är demonterad och sektionerad på annan plats finns möjlighet till grundlig reparation och förnyad samt eventuellt alternativ ytbehandling i kontrollerad miljö. Eventuellt nedblästrad färg kan då tas om hand på ett kontrollerat sätt. Den möjlighet detta ger att "börja om" med en ytbehandling under optimala förhållanden innebär samtidigt att förutsägbarhet vad gäller fortsatt underhållsbehandling ökar och i allt väsentligt blir jämförbar i detta avseende med situationen vid nyproduktion av bro.

Du kan överklaga beslutet

Detta beslut kan överklagas till Förvaltningsrätten i Linköping inom tre veckor från den dag beslutet meddelades, se bilaga 1.

De som deltagit i beslutet

Beslutet har fattats av länsantikvarie/ biträdande enhetschef Patrick Björklund med antikvarie Hugo Larsson som föredragande, där även samhällsplanerare Anette Eriksson, handläggare, skydd mot olyckor Carl Granström och länsjurist Karin Fridell har medverkat i den slutliga handläggningen.

Patrick Björklund

Hugo Larsson

Detta beslut har bekräftats digitalt och saknar därför underskrifter.

Här kan du läsa mer om hur Länsstyrelsen behandlar dina personuppgifter:
www.lansstyrelsen.se/dataskydd

Bilagor

1. Hur ni överklagar

Kopia till:

Riksantikvarieämbetet

Östergötlands museum

Byggnadsnämnden, Norrköpings kommun

Stadsantikvarien, Norrköpings kommun

Bilaga 1

Du kan överklaga beslutet

Om du inte är nöjd med Länsstyrelsens beslut, kan du **skriftligen** överklaga beslutet hos förvaltningsrätten. **Observera att du ska skicka eller lämna överklagandet till Länsstyrelsen Östergötland, 581 86 Linköping. Du kan även skicka in överklagandet via e-post till samhbygg.ostergotland@lansstyrelsen.se.** Det ska du göra därför att Länsstyrelsen måste pröva om överklagandet har kommit in i rätt tid, innan det skickas vidare till Förvaltningsrätten.

Tiden för överklagande

Ditt överklagande måste ha kommit in till Länsstyrelsen **inom tre veckor från den dag du fick del av beslutet**. Om det kommer in senare kan överklagandet inte prövas. I ditt överklagande kan du be om att få ytterligare tid till att utveckla dina synpunkter och skälen till att du överklagar. Sedan är det förvaltningsrätten som beslutar om tiden kan förlängas eller inte.

Om någon annan part överklagar beslutet, till exempel en kommun eller annan myndighet, är tiden **tre veckor från den dag då beslutet meddelades**.

Ditt överklagande ska innehålla:

- vilket beslut som överklagas, beslutets datum och diarienummer
- hur du vill att beslutet ska ändras
- varför du anser att Länsstyrelsens beslut är felaktigt

Skriv också följande uppgifter, om du inte tidigare lämnat dem:

- personnummer
- adress till bostaden
- telefonnummer där du kan nås
- eventuellt övriga uppgifter som behövs för att man ska kunna skicka handlingar till dig

Om du har handlingar eller annat som du anser stöder din uppfattning, bör du skicka med kopior på dessa.

Ombud

Du har rätt att anlita ett ombud för att sköta överklagandet åt dig. I så fall ska ombudet underteckna skrivelsen, bifoga en fullmakt i original från dig samt uppge sitt namn, adress och telefonnummer.

Ytterligare upplysningar

Behöver du veta mer om hur du ska göra, går det bra att ringa till Länsstyrelsen, telefon 010-223 50 00. Fråga efter den som varit föredragande i beslutet.

Hur man överklagar

FR-03

Vill du att beslutet ska ändras i någon del kan du överklaga. Här får du veta hur det går till.

Överklaga skriftligt inom 3 veckor

Tiden räknas oftast från den dag som du fick del av det skriftliga beslutet. I vissa fall räknas tiden i stället från beslutets datum. Det gäller om beslutet avkunnades vid en muntlig förhandling, eller om rätten vid förhandlingen gav besked om datum för beslutet.

För part som företräder det allmänna (till exempel myndigheter) räknas tiden alltid från beslutets datum.

Observera att överklagandet måste ha kommit in till domstolen när tiden går ut.

Vilken dag går tiden ut?

Sista dagen för överklagande är samma veckodag som tiden börjar räknas. Om du exempelvis fick del av beslutet måndagen den 2 mars går tiden ut måndagen den 23 mars.

Om sista dagen infaller på en lördag, söndag eller helgdag, midsommarafton, julafton eller nyårs-afton, räcker det att överklagandet kommer in nästa vardag.

Så här gör du

1. Skriv förvaltningsrättens namn och målnummer.
2. Förklara varför du tycker att beslutet ska ändras. Tala om vilken ändring du vill ha och varför du tycker att kammarrätten ska

ta upp ditt överklagande (läs mer om prövningstillstånd längre ner).

3. Tala om vilka bevis du vill hänvisa till. Förklara vad du vill visa med varje bevis. Skicka med skriftliga bevis som inte redan finns i målet.
4. Lämna namn och personnummer eller organisationsnummer.

Lämna aktuella och fullständiga uppgifter om var domstolen kan nå dig: postadresser, e-postadresser och telefonnummer.

Om du har ett ombud, lämna också ombudets kontaktuppgifter.
5. Skicka eller lämna in överklagandet till förvaltningsrätten. Du hittar adressen i beslutet.

Vad händer sedan?

Förvaltningsrätten kontrollerar att överklagandet kommit in i rätt tid. Har det kommit in för sent avvisar domstolen överklagandet. Det innebär att beslutet gäller.

Om överklagandet kommit in i tid, skickar förvaltningsrätten överklagandet och alla handlingar i målet vidare till kammarrätten.

Har du tidigare fått brev genom förenklad delgivning kan även kammarrätten skicka brev på detta sätt.

Prövningstillstånd i kammarrätten

När överklagandet kommer in till kammarrätten tar domstolen först ställning till om målet ska tas upp till prövning.

Kammarrätten ger prövningstillstånd i fyra olika fall.

- Domstolen bedömer att det finns anledning att tvivla på att förvaltningsrätten dömt rätt.
- Domstolen anser att det inte går att bedöma om förvaltningsrätten dömt rätt utan att ta upp målet.
- Domstolen behöver ta upp målet för att ge andra domstolar vägledning i rätts-tillämpningen.
- Domstolen bedömer att det finns synnerliga skäl att ta upp målet av någon annan anledning.

Om du *inte* får prövningstillstånd gäller det överklagade beslutet. Därför är det viktigt att i överklagandet ta med allt du vill föra fram.

Vill du veta mer?

Ta kontakt med förvaltningsrätten om du har frågor. Adress och telefonnummer hittar du på första sidan i beslutet.

Mer information finns på www.domstol.se.

HUR MAN ÖVERKLAGAR

Den som vill överklaga kammarrättens avgörande ska skriva till Högsta förvaltningsdomstolen. Skrivelsen ställs alltså till Högsta förvaltningsdomstolen *men ska skickas eller lämnas till kammarrätten*.

Överklagandet ska ha kommit in till kammarrätten *inom tre veckor* från den dag då klaganden fick del av beslutet. Om beslutet har meddelats vid en muntlig förhandling, eller det vid en sådan förhandling har angetts när beslutet kommer att meddelas, ska dock överklagandet ha kommit in inom tre veckor från den dag domstolens beslut meddelades. Tiden för överklagande för det allmänna räknas dock från den dag beslutet meddelades.

Om sista dagen för överklagande infaller på en lördag, söndag eller helgdag, midsommar-, jul- eller nyårsafton, räcker det att skrivelsen kommer in nästa vardag.

För att ett överklagande ska kunna tas upp i Högsta förvaltningsdomstolen krävs att *prövningstillstånd* meddelas. Högsta förvaltningsdomstolen lämnar prövningstillstånd om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas eller om det finns synnerliga skäl till sådan prövning, såsom att det finns grund för resning eller att målets utgång i kammarrätten uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag.

Om prövningstillstånd inte meddelas står kammarrättens beslut fast. Det är därför viktigt att det klart och tydligt framgår av överklagandet till Högsta förvaltningsdomstolen varför man anser att prövningstillstånd bör meddelas.

Skrivelsen med överklagande ska innehålla följande uppgifter;

1. den klagandes namn, person-/organisationsnummer, postadress, e-postadress och telefonnummer till bostaden och mobiltelefon. Dessutom ska adress och telefonnummer till arbetsplatsen och eventuell annan plats där klaganden kan nås för delgivning lämnas om dessa uppgifter inte tidigare uppgetts i målet. Om klaganden anlitar ombud, ska ombudets namn, postadress, e-postadress, telefonnummer till arbetsplatsen och mobiltelefonnummer anges. Om någon person- eller adressuppgift ändras är det viktigt att anmälan snarast görs till Högsta förvaltningsdomstolen
2. det beslut som överklagas med uppgift om kammarrättens namn, målnummer samt dagen för beslutet
3. de skäl som klaganden vill åberopa för sin begäran om att få prövningstillstånd
4. den ändring av kammarrättens beslut som klaganden vill få till stånd och skälen för detta
5. de bevis som klaganden vill åberopa och vad han/hon vill styrka med varje särskilt bevis.